

USKLAĐENOST PRIMENE ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA U SRBIJI SA EVROPSKIM STANDARDIMA*

Dr Zoran Stevanović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Jasmina Igrački

Autori u radu daju prikaz korišćenja alternativnih krivičnih sankcija u pojedinim evropskim zemljama i Evropske standarde koji čine polaznu osnovu u izgradnji vaninstitucionalnih sankcija. Takođe, u radu se analizira vrste alternativnih sankcija, teškoće u praksi i njihov obim primene u Srbiji. Iskustva u primeni vaninstitucionalnih mera i sankcija kojima se zamenjuje kazna zatvora, kod nas, su u početnoj fazi. Alternativne sankcije su uvedene u naš krivični sistem 2006. godine usvajanjem Krivičnog zakonika (čl.43. i 52.) i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (čl. 181, 182, 183,184.) čime je uređena njihova primena i izvršenje. Pod alternativnim kaznama zatvora smatraju se nove sankcije ili mere (vaspitno-obrazovne, medicinsko-terapijske, radno okupacione i sl.) koje se primenjuju u zajednici u cilju izbegavanja negativnih zatvorskih efekata i stigmatizacije prestupnika. Istovremeno, ove sankcije stvaraju povoljnije uslove za uspešniji proces integracije prestupnika u društvo.

Zakonska rešenja u Srbiji su u skladu sa međunarodnim standardima o suštini i ciljevima primene alternativnih sankcija i njihovih nastojanja da se u većoj meri primenjuju u svim slučajevima gde nije neophodna kazna lišenja slobode. Izricanje vanpenalnih sankcija u Srbiji je skromnog obima, ali se iz godine u godinu broj povećava i sudovi te sankcije prihvataju kao realnost i praksu savremenog kažnjavanja.

KLJUČNE REČI: alternativne sankcije / evropska iskustva u primeni / međunarodni standardi / vanzatvorske sankcije / efekti alternativnih sankcija u prevenciji kriminala

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

NASTANAK I RAZVOJ IDEJE O ALTERNATIVNOM KAŽNJAVANJU

O efektima kazne zatvora raspravljalо se od samog uvođenja kazne lišenja slobode. Ideja i pokret uvođenja alternativnih sankcija imao je za cilj da se smanji preterano oslanjanje na korišćenje kazne zatvora i da se prestupnicima koji su učinili lakša krivična dela ponude programi korekcije ponašanja u zajednici. Zagovornici tih ideja tvrdili su da su vaninstitucionе mere humanije, jeftinije i generalno uspešnije u korekciji ponašanja od tradicionalnih zatvorsklih kazni. Efektivnost se može meriti u smislu smanjenja recidiva, izbegavanje izloženosti neželjenim efektima koje zatvor proizvodi i stepen uspešne reintegracije prestupnika u zajednicu. Studije su pokazale da kazna zatvora nije efikasnija od programa koji se realizuju u zajednici u sprečavanju ponovnog vršenja krivičnog dela. Takođe, tretman u zajednici daje veće mogućnosti za uspešnu reintegraciju prestupnika¹. Alternativne sankcije se smatraju humanijim i neposredno utiču na očuvanje interpersonalnih, emotivnih i drugih odnosa u porodici i široj zajednici, ali i daju veće mogućnosti za restorativnu pravdu, odnosno omogućava prestupniku da se neposredno uključi u rešavanje problema žrtve i da uvidi posledice svog ponašanja i preuzeme odgovornost za svoje postupke. Poslednjih decenija, u Americi i drugim zapadnim zemljama, sve je veći pritisak da se određene kategorije prestupnika kažnjavaju alternativnim kaznama, jer je to jedan od odgovora na veliko povećanje zatvorske populacije. Tako je došlo do izmene krivičnog zakonodavstva u pravcu uvođenja raznovrsnih parapenalnih sankcija i donošenje preporuka i rezolucija međunarodnog karaktera radi izgradnje jedinstvene međunarodne politike kažnjavanja.

U Evropi se o ovom pitanju intenzivno raspravlja počev od 60 godina XX veka, kada se shvatilo da je kazna zatvora postala dominantna sankcija a da nema očekivanih efekata na prevenciju kriminaliteta. Već tada se pojavila ideja da raspon krivičnih sankcija treba proširiti i uključiti socijalnu sredinu-zajednicu. Taj vid kažnjavanja prestupnika podrazumevao je iznalaženje vaninstitucionalnih kazni, za prestupnike koji su učinili lakša krivična dela. Ta ideja je dobijala na svojoj aktuelnosti i zato što je kazna zatvora postala jako skupa, kriminalna infekcija sve izraženija, efekti kazne zatvora sve skromniji, recidivizam sve veći, stigmatizacija prestupnika ostavljala je ozbiljne posledice i sl. Iz tih razloga, pored ostalog, u politici kažnjavanja sve je prisutnija tendencija za primenom različitih parapenalnih sankcija i mera. To su krivične sankcije koje su alternativa ili supstituti kazne zatvora, posebno u kratkom trajanju. Kao alternativne mere smatraju se mere koje se preduzimaju u cilju rešavanja krivične stvari pre pokretanja ili u toku krivičnog postupka, ali bez izricanja zakonom propisane krivične sankcije. Uvođenje alternativnih sankcija u krivičnopravni sistem pojedinih zemalja predstavlja rezultat donošenja niza međunarodnopravnih akata koji imaju za cilj da ublaže ili umanje retributivni karakter kazni². Savet

¹ <http://www.johnhoward.ab.ca/pub/C29.htm>

² Jovašević, D., Stevanović, Z. (2011), Kazna kao oblik društvene reakcije na kriminalitet,

Evrope je još 70 godina XX veka usvojio nekoliko preporuka i rezolucija kojim preporučuje svojim članicama da se u krivičnim zakonodavstvima smelije uvode alternativne krivične sankcije. Godine 1976. godine doneta je rezolucija o određenju alternativnih kaznenih mera za zamenu zatvora³, a 1992. godine Savet je izdao preporuke⁴ o evropskim pravilima o sankcijama i merama, koje po prvi put predviđaju sveobuhvatnost pravila o primeni i sproveđenju sankcija. Posebne preporuke se bave uslovnim otpustom⁵. U 2000. godini usvojena je dopuna preporuka iz 1992. godine usmerene na poboljšanje Primena evropskih pravila o alternativnim sankcijama i merama u zajednici.⁶ Savet Evrope je 1999. godine doneo Preporuke o prenatrpanosti zatvora i zatvorske populacije⁷ gde ponavlja svoj stav da bi zatvorske kazne trebalo da budu poslednje sredstvo i da bi alternativne sankcije trebale da budu izborne kazne, osim u slučaju da težina zločina isključuje svaku kaznu, osim kazne zatvora.

Činjenica da jedan značajan broj prestupnika neće ponovo vršiti krivična dela, učvrstio je stav o potrebi dvosmerne kaznene politike- jedne retributivne sa strogim zatvorskim kaznama za teške kriminalce, i druge kaznene politike za prestupnike koje su učinili lakša i društveno manje opasna krivična dela i koji nisu strukturirani kao kriminalne osobe. Za njih su alternativne krivične sankcije i mere dovoljne da se ostvari svrha kažnjavanja. Vanzatvorske krivične sankcije su posebna alternativa za prestupnike sa kratkim kaznama zatvora. Kaznu zatvora treba izricati prestupnicima koji su u ozbiljnim kriminalnim vodama, kojima je potrebna dugotrajna izolacija i poseban tretman i gde je veći rizik za recidivizam.

EVROPSKI STANDARDI I PRAKSA U PRIMENI ALTERNATIVNIH SANKCIJA

U savremenoj politici kažnjavanja sve je prisutnija tendencija za primenom različitih parapenalnih sankcija i mera. To su krivične sankcije koje su alternativa ili supstituti kazne zatvora, posebno u kratkom trajanju. Kao alternativne mere smatraju se mere koje se preduzimaju u cilju rešavanja krivične stvari pre pokretanja ili u toku krivičnog postupka, ali bez izričanja zakonom propisane krivične sankcije. Uvođenje alternativnih sankcija u krivičnopravni sistem pojedinih zemalja predstavlja rezultat donošenja niza međunarodnopravnih akata koji imaju za cilj da ublaže ili umanju retributivni karakter kazni. Među tim dokumentima posebno se izdvajaju sledeći:

Istitut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str.

³ Rezolucija (76,10)

⁴ Preporuka (Rec. R (1992) 16)

⁵ Preporuka (Rec. R (2003) 22)

⁶ Preporuka (Rec. R (2000) 22).

⁷ Preporuka (Rec. R (1999) 22)

- Evropska konvencija o nadzoru nad uslovno osuđenim ili iz zatvora uslovno puštenim osuđenicima iz 1964. godine,
- Rezolucija Saveta Evrope broj 1. o uslovnoj osudi, probaciji i drugim alternativama zatvora iz 1965. godine,
- Rezolucija Saveta Evrope broj 10. o nekim penalnim merama alternativnim zatvoru iz 1976. godine i
- Preporuka Saveta Evrope broj 16. o društvenim sankcijama i merama iz 1992. godine⁸.

U dodatku Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope⁹ o konzistentnosti pri kažnjavanju usvojene 19. oktobra 1992¹⁰, ukazuje se na potrebu da krivična zakonodavstva zemalja članica razmotre mogućnost zamene vremenski kratkih zatvorskih kazni alternativnim vidovima kazni za određena krivična dela. Okvirna odluka Saveta¹¹ o primeni principa uzajamnog priznavanja presuda i uslovnih osuda u pogledu nadzora mera uslovne slobode i alternativnih sankcija¹² uticala je na uzajamno usklađivanje krivičnih zakonodavstava država članica EU u pogledu uvođenja alternativnih kazni za krivična dela, odnosno kazni koje se mogu služiti van zatvora¹³. U parapenalne mere, najčešće, se navode: naknada štete, ambulantni tretman, upućivanje na obuku, društveno korisni rad, vikend zatvaranje, kućni zatvor, elektronski nadzor i sl.

Evropska unija je još 1986. godine dala izveštaj u kome se navode mere koje su alternativa kazni zatvora, a koje se primenjuju u zemljama članicama. Tako postoje modifikovane institucionalne sankcije u koje spadaju: poluzatvaranje, upućivanje na posao, zatvaranje vikendom, kućni pritvor, izdržavanje kazne u drugoj instituciji (bolnica, centar za odvikavanje od zavisnosti). Druga grupa alternativnih sankcija su vaninstitucionalne sankcije u koje spadaju: novčane kazne, sankcije koje ograničavaju ili oduzimaju neka prava (oduzimanje vozačke dozvole, konfiskacija, restitucija, zabrana obavljanja poziva), vaspitne mere, moralne sankcije (sudska opomena, posebne obvezе), supervizija. Posebnu grupu alternativnih sankcija čine : mere probacije, kao i neplaćeni rad u zajednici. U mere koje se odnose na odlaganje izvršenja kazne spadaju: odlaganje izvršenja institucionalne kazne, odlaganje izricanja presude i neizricanje sankcije. Često se u pojedinim zemljama koriste alternativne

⁸ Jovašević, D. & Stevanović, Z. (2011), Kazne kao oblik društvene reakcije na kriminal, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str.55-60.

⁹ br. R (92) 17

¹⁰<https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?command=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=574891&SecMode=1&DocId=605184&Usage=2>

¹¹ EU 2008/947/JHA od 27. novembra 2008.

¹²http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_crimeal_matters/l33282_en.htm

¹³Ovo istraživanje je uradila Biblioteka Narodne skupštine za potrebe rada narodnih poslanika i Službe Narodne skupštine. Za više informacija molimo da nas kontaktirate putem telefona 3026-532 i elektronske pošte istrazivanja@parlament.rs. Istraživanja koja priprema Biblioteka Narodne skupštine ne odražavaju zvanični stav Narodne skupštine Republike Srbije.

sankcije kao što su: medijacija, tj. pomirenje žrtve i učinioца dela, često praćena restitucijom, zatim, restitucija ili kompenzacijа koja se ispoljava kroz plaćanje štete, popravljanje uništenog objekta, rad za žrtvu kao popravljanje. Postoje i drugi modaliteti alternativnih sankcija kao što su: dnevne novčane kazne, rad u zajednici (neplaćeni rad u zajednici kao reparacija žrtvi ili zajednici, izražava se u satima rada u određenom razdoblju), upućivanje u dnevne centre i povećanja supervizije, elektronski nadzor (elektronska narukvica ili telefonski pozivi), intenzivni programi supervizije, vojnički kampovi (*boot camps*): dizajnirani za mlađe punoletne prvoosuđene učinioce krivičnih dela "šok-terapija" sa vojničkim strogim režimom.¹⁴

Zemlje Evropske unije, takođe, imaju problem sa prenatrpanošću zatvora što donosi ozbiljne probleme po pitanju ljudskih prava zatvorenika, organizacije izvršenja kazne, očuvanju bezbednosti i sl. Penalni populizam utiče na izricanje kazne lišenja slobode i u slučajevima kada za to nema razloga, jer se u takvom ambijentu često zaboravlja da je kazna zatvora krajnja mera, a ne prioritet, u izricanju krivičnih sankcija. Kazna zatvora se, uglavnom, izriče za učinioce teških krivičnih dela, za recidiviste i za one počinioce krivičnih dela koji moraju biti izolovani iz društva jer prestavljaju opasnost za zajednicu. Samo mali broj zemalja uspeva da odoli penalnom populizmu, odnosno da sačuva imunitet u odnosu na njega. Pratt (2007), navodi da mali broj zemalja, u svojoj politici kažnjavanja, odoleva penalnom populizmu i on posebno navodi Kanadu, Nemačku i Finsku.

Vaninstitucionalne sankcije pokazale su se znatno efikasnijim od institucionalnih (i ne zanemarivo jeftinijim), jer bolje reintegrišu prestupnika u društvo, više su izdiferencirane pa se njima bolje zahvataju specifične potrebe i kriminogena područja prestupnika, čuvaju povezanost s porodicom i socijalnim okruženjem i ne donose različite posledice zatvaranja. Sve su to razlozi koji su uticali na razvijanje ideje o primeni široke lepeze krivičnih sankcija koje se sprovode u zajednici. Države Europe danas raspolažu brojnim sankcijama i merama koje su usmerene na "rasterećenje" krivičnih procesa i zatvorskih sistema, s jedne strane, i bolju reintegraciju učinioца krivičnih dela, s druge strane. Takva orientacija u politici kažnjavanja dovela je do potrebe za formiranje i razvoj posebnih organizacionih institucija u smislu sprovođenja sankcija i mera u zajednici. Tako je nastao termin "*probacija*" koji označava jednu sankciju (superviziju i kontrolu osobe s uslovnom kaznom zatvora) i postepeno je "*prerasla*" svoje prvo značenje i danas predstavlja sve probacijske aktivnosti u različitim stadijumima kaznenog postupka i izvršenju sankcija¹⁵.

U odnosu na kazne, vanzatvorske mere imaju niz prednosti koje se mogu svesti na sledeće: (1) imaju humani karakter, (2) nose manji stepen

¹⁴ Stevanović, Z. Igrački, J. (2011), Efekti kazne zatvora i institucionalnog tretmana u prevenciji kriminaliteta, Pravna riječ, br.2 Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka, str.321.

¹⁵ Stevanović, Z. (2012), Ostvarivanje ideje o izgradnji probacijskog sistema u Srbiji, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3. Beograd, str.89-90.

represivnosti, (3) njima se uspostavlja saradnja sa okriviljenim i njegov aktivni odnos u izvršenju mere, (4) postiže se reparacija (naknada) štete oštećenom i (5) društvena zajednica uzima učešće u izvršenju ovih mera čime se lakše postižu efekti resocijalizacije.

I pored ovih prednosti, primena parapenalnih mera još uvek nailazi na niz protivnika koji ističu sledeće zamerke: (1) one mogu da predstavljaju pojačano sredstvo represije (suptilne represije), (2) na ovaj način okriviljeni može da izbegne krivični postupak (kod poravnjaja okriviljenog i oštećenog), (3) dovode do nejednakosti učinilaca krivičnih dela zavisno od njihovog imovinskog stanja, (4) primena ovih mera poskupljuje postupak izvršenja krivičnih sankcija, (5) njihova česta primena slabi poverenje građana u pravdu i (6) primena ovih mera zahteva pribavljanje podataka o okriviljenom i njegovom okruženju što produžava i poskupljuje krivični postupak¹⁶.

Iskustva u primeni alternativnih sankcija u zemljama članicama Evropske unije ukazuju da se, u većini država u Evropi, ali i van Evrope, sve učestalije izriču prestupnicima. Na to ukazuje i podatak da trenutno u Evropi ima oko 2 miliona zatvorenika a da je oko 3,5 miliona ljudi obuhvaćeno nekim od oblika alternativnih sankcija¹⁷. U Nemačkoj je, u 2008. godini, vanzatvorskim sankcijama obuhvaćeno oko 225 000 prestupnika, a da se u zatvoru nalazilo oko 73 000 lica.¹⁸ Takođe, u Engleskoj i Velsu, u 2010. godini, merama u zajednici obuhvaćeno je 241 500 lica a u zatvorima je bilo oko 84 000 lica lišenih slobode¹⁹. Praksa Evropskih zemalja u primeni vanzatvorskih mera se značajno razlikuje od zemlje do zemlje, što ukazuje da se preporuke i rezolucije Saveta Evrope, u pojedinim zemljama, nepotpuno primenjuju pa tako imamo da se alternativne sankcije najčešće primenjuju u Finskoj, Engleskoj i Velsu, Danskoj, a najmanje u Italiji i Španiji. Prema podacima iz poslednjih godina, godišnje se u proseku, na 100 000 stanovnika, u Finskoj izriču 3885 alternativnih sankcija, u Engleskoj i Velsu 2806, Danskoj 2630, Švedskoj 1268, Nemačkoj 1067, Francuskoj 848, Italiji 370 i Španiji 298. Ovi podaci pokazuju da pojedine članice Evropske unije imaju razvijen sistem alternativnih mera koje se u značajnom obimu izriču prestupnicima i da je intencija o vaninstitucionalnom izricanju sankcija u potpunosti zaživela u praksi. Tu, svakako, prednjače Finska, Engleska i Danska, a da se, neočekivano, u malom obimu ove mere koriste u Španiji, Italiji i Francuskoj, koje imaju dosta razvijen socijalni program prevencije kriminala.

Iz statističkih podataka o obimu korišćenja alternativnih sankcija može se zaključiti da nisu u širokoj primeni kod jednog broja članica Evropske zajednice (Italija, Španija, Francuska i dr.), a kao razlog se često navodi rigidnost u

¹⁶ Jovašević, D. & Stevanović, Z. (2011), Kazne kao oblik društvene reakcije na kriminal, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str.55-60.

¹⁷ Durnescu, I (2008) 'An exploration of the purposes and outcomes of probation in European jurisdictions' *Probation Journal*, 55, 273-81.

¹⁸ Prema podacima federalnog statističkog zavoda

¹⁹ Prema izveštaju Ministarstva pravde Engleske i Velsa iz 2010. godine

promeni ustaljene politike kažnjavanja, kao i dosta rezervisan stav javnosti prema vaninstitucionalnim sankcijama i tretmanu prema prestupniku. I u teoriji i u praksi postoji dilema da li sankcije u zajednici mogu da ostvare svrhu kažnjavanja, čime se rukovode i pravosudni organi pri izricanju ovih mera. S druge strane, kriminolozi ističu, uprkos očiglednoj prednosti alternativnih sankcija, da reforme koje su namenjene promovisanju korišćenja alternativnih sankcija sadrže potencijalnu opasnost da dovedu do neželjenih posledica ukoliko se široko primenjuju kao zamena za nezatvorske kazne, koje se najčešće izriču prestupnicima za lakša krivična dela za koja i nije predviđena zatvorska kazna. To može, prema kriminolozima, da dovede do povećanja ukupne upotrebe kaznenih mera u društvu, a da ne dovede do smanjenja izricanja zatvorske kazne. Takođe, postoji opasnost da nezatvorske mere mogu da prerastu u širu i intenzivniju kontrolu građana i za prestupe koji ne zahtevaju izricanje neke od sankcija. Postoji apsolutni konsezus na globalnom nivou da, sve vrste kaznenopravnih sankcija, uključujući i lišenje slobode, ima za cilj prevenciju kriminala, smanjenje recidivizma i zaštitu građanina i društva od kriminalnog rizika.

ISKUSTVA U PRIMENI ALTERNATIVNIH SANKCIJA U SRBIJI

Krivični zakonik, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o maloletnim učincima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, koji su stupili na snagu 01.01.2006. godine, po prvi put u odnosu na sisteme sankcija, uvode i daju važno mesto vanzavodskim, tzv. alternativnim sankcijama. Krivični zakonik uvodi vaninstitucionalne sankcije: kazna rada u javnom interesu, uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Kazna rada u javnom interesu predviđena je i u Zakonu o prekršajima. Uvođenje alternativnih sankcija u naš krivični sistem je u potpunosti u skladu sa savremenim evropskim trendovima u oblasti kaznene politike i potrebom uspostavljanja zajedničkih principa o kaznenoj politici među državama članicama Saveta Evrope. Preduslov za praktičnu primenu alternativnih sankcija bilo je donošenje adekvatne pravne regulative što je u Srbiji učinjeno usvajanjem Krivičnog zakonika čijim članovima 43. i 52. i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija čijim članovima 181,182,183,184 je preciznije uređena njihova primena i izvršenje. Da bi alternativne sankcije mogle da budu na adekvatan način primenjene u sudske prakse, neophodni su i odgovarajući organizacioni preduslovi. Zato je Ministarstvo pravde u saradnji sa Misijom OEBS-a u Srbiji i Kancelarijom Saveta Evrope u Beogradu radilo najpre na izradi, a sada i na sprovođenju Strategije za reformu sistema izvršenja zavodskih sankcija i sprovođenje alternativnih sankcija, čije su glavne tačke: osnivanje Povereničke službe, obuka poverenika i stvaranje uslova za njihov rad, stručno usavršavanje sudija i tužilaca, formiranje koordinacionog tela i stvaranje materijalnih uslova za punu primenu alternativnih sankcija i senzibilizacija

javnog mnjenja²⁰. Nakon izmene Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, doneti su i ključni akti koji bliže definišu sprovođenje alternativnih sankcija: (1) Pravilnik o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom²¹ i Pravilnik o izvršenju kazne rada u javnom interesu²².

Izvršenje sankcija, izrečenih kao alternativa kazni zatvora, u Srbiji obavlja Poverenička služba. Ona deluje u okviru Odeljenja za tretman i alternativne sankcije pri Upravi za izvršenje zavodskih sankcija Ministarstva pravde. Pravilnici o zaštitnom nadzoru i kazni rada u javnom interesu detaljno regulišu postupanja poverenika u praćenju izvršenja obaveza osuđenog. Ovlašćenja poverenika predviđaju uspostavljanje i održavanje kontakta sa osuđenim, uz poštovanje načela čija je suština ograničenje prava osuđenog samo u meri neophodnoj za postizanje svrhe izrečene kazne. On sarađuje sa nadležnim sudom, organom unutrašnjih poslova, poslodavcem i drugim ustanovama, organizacijama i udruženjima, ima pravo da traži podatke i izvrši uvid u službene evidencije i druga dokumenta od značaja za izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, odnosno za izvršenje rada u javnom interesu. Poverenik je dužan da, po izvršenju kazne, Odeljenju za tretman i alternativne sankcije dostavi dosije izvršenja kazne, a potom Odeljenje za tretman i alternativne sankcije obaveštenje o izvršenju kazne - dostavlja sudu.

Cilj uspostavljanja izvršenja alternativnih sankcija u okviru zajednice bazira se na vrednostima kojima se: izbegavaju negativni efekti zatvaranja kako na psihološkom tako i na socijalnom planu (stigmatizacija, odvajanje od porodice, prekid školovanja, gubitak posla, kriminalna infekcija, psihološke tegobe, deprivacije i dr.); smanjuje zatvorska populacija što za posledicu ima manje troškove i izdvajanja društvene zajednice; društvenoj zajedici daje aktivnija uloga u krivično - pravnom sistemu; društvenoj zajednici neposredno pruža korist u vidu besplatnog rada osuđenih; efikasno i javno sprovodi reintegracija osuđenih u društvo; stvaraju uslovi za otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene žrtvi krivičnog dela ili njeno izmirenje sa osuđenim²³.

Trenutno se u Srbiji alternativne sankcije izvršavaju prema 405 prestupnika i to: 256 lica je pod elektronskim nadzorom, 61 licu je izrečena sankcija rad u javnom interesu, 39 je u kućnom zatvoru a 21 lice je uslovno osuđeno sa zaštitnim nadzorom.

Nadzor nad izvršenjem alternativnih sankcija i radom Povereničke službe obavlja Odeljenje za nadzor pri Upravi za izvršenje zavodskih sankcija Ministarstva pravde. Kontrolu nad izvršenjem alternativnih sankcija obavlja Komisija koju obrazuje Odbor za pravosuđe i upravu Skupštine Srbije i Zaštitnik građana.

²⁰ Manojlović, Z. & Stefanović, I. (2012) Alternativni načini služenje zatvorske kazne u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, str.7-8.

²¹ "Sl. glasnik RS", br. 20/2008.

²² "Sl. glasnik RS", br. 20/2008.

²³ Stevanović, Z. (2012), Ostvarivanje ideje o izgradnji probacijskog sistema u Srbiji, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3.Beograd, str.96.

ZAKLJUČAK

Alternativne sankcije su pokušaj iznalaženja novih oblika kažnjavanja koji daje širu lepezu mogućnosti izdiferencirane reakcije društva na kriminalitet i stvaranje efikasnijih mehanizama u prevenciji kriminaliteta. Njihova vrednost nije samo u racionalnom supstituisanju kazne, i to pre svega kazne zatvora, već je vrednost alternativnih krivičnih sankcija i u velikom potencijalu nekih od njih za ostvarenje satisfakcije oštećenog.

Vaninstitucionalne sankcije pokazale su se znatno efikasnijim od institucionalnih, jer bolje reintegrišu prestupnika u društvo, više su izdiferencirane pa se njima bolje zahvataju specifične potrebe i kriminogena područja prestupnika, čuvaju povezanost s porodicom i socijalnim okruženjem i ne donose različite posledice zatvaranja. Sve su to razlozi koji su uticali na razvijanje ideje o primeni široke lepeze krivičnih sankcija koje se sprovode u zajednici. Države Evrope danas raspolažu brojnim sankcijama i merama koje su usmerene na "rasterećenje" krivičnih procesa i zatvorskih sistema, s jedne strane, i bolju reintegraciju učinioca krivičnih dela, s druge strane. Takva orijentacija u politici kažnjavanja dovela je do potrebe za formiranje i razvoj posebnih organizacionih institucija u smislu sprovođenja sankcija i mera u zajednici.

Rešenja u Krivičnom zakoniku i Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija približila su naše krivično zakonodavstvo međunarodnim standardima i praktičnim rešenjima u humanizaciji sistema izvršenja krivičnih sankcija. Uvođenje vaninstitucionalnih sankcija je značajan korak u ostvarivanju tog cilja, jer alternativne sankcije omogućavaju finiju-suptilniju diferencijaciju krivične odgovornosti, ali i eliminisanje negativnih efekata koje kazna lišenja slobode ima za posledicu na ličnost prestupnika.

LITERATURA

1. Grupa autora (2009) *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja*, Beograd: Udruženje javnih tužilaštva i zamenika javnih tužilaštva Srbije i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu,
2. *Izveštaj esperata Saveta Evrope o sistemu alternativnih sankcija i probacije u Srbiji za 2006.*
3. Jovašević, D. & Stevanović, Z. (2011) *Kazne kao oblik društvene reakcije na kriminal*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
4. Kovč V. Rajić, S. Balenović, M. (2009) Uspostava probacijskog sustava - novi izazov za Hrvatsku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 16, broj 2/2009.
5. Mrvić-Petrović, N. (2006) Alternativne sankcije i novo zakonodavstvo Srbije, *Temida*, br. 2.
6. Škulić, M. (2009) Alternativne krivične sankcije-pojam, mogućnosti i perspektive, u: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme*

- postupanja*, Srpsko Udruženje krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika tužilaca Srbije, Beograd.
7. Stevanović, Z. (2012) Efekti kazne zatvora u prevenciji kriminala, u: *Delikti, kazna i mogućnosti socijalne profilakse*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
 8. Stevanović, Z. (2012) Ostvarivanje ideje o izgradnji probacijskog sistema u Srbiji, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3. Beograd
 9. Stevanović, Z., Igrački, J. (2011) Efekti kazne zatvora i institucionalnog tretmana u prevenciji kriminaliteta, *Pravna riječ*, br.2 Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka.
 10. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), United Nations, General Assembly, 1990, A/RES/45/110

COMPLIANCE OF THE ALTERNATIVE SANCTIONS USE WITHIN EUROPEAN STANDARDS

The authors give an overview of alternative use of criminal sanctions in certain European countries and the European standards, which are the starting point in the construction of non-institutional sanctions. Furthermore, the types of alternative sanctions, difficulties in practice and scope of application in Serbia are herein analysed. Experience in the usage of non-institutional procedures and sanctions which are replacing the sentence are at an early stage in our country. Alternative sanctions were introduced in our criminal justice system in 2006 followed by the adoption of the Criminal Code (Article 43 and 52) and the Law on Execution of Criminal Sanctions (Art. 181, 182, 183 and 184) which is regulated by their appliance and enforcement. Under the alternative sentence of imprisonment further sanctions or measures (educational, medical and therapeutic, job occupation, etc.) shall be considered which are applied in the community in order to avoid the negative effects of prison and stigmatization of offenders. At the same time, these sanctions have created favorable conditions for the successful process of integration of offenders into society.

Legal solutions in Serbia are in accordance with international standards on the substance and goals of the application of alternative sanctions and their efforts to a greater extent applicable in all cases where the punishment of deprivation of liberty it is not necessary. Imposing of nonprison sanctions in Serbia is modest, but from year to year the number increases and the courts accept these sanctions as the actual practice of modern punishment.

KEYWORDS: *alternative sanctions / the European experience in the implementation of / international standards / nonprison sanctions / the effects of alternative sanctions in preventing crime*